

**KATEDRA GEOGRAFII POLITYCZNEJ I STUDIÓW REGIONALNYCH
UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO**

MAREK SOBCZYŃSKI

ATLAS PRZEMIAN POLITYCZNYCH XX WIEKU

Zeszyt 3. AZJA – ZAKAUKAZIE
(WERSJA ROBOCZA)

ŁÓDŹ 1996

Układ atlasu

© Marek Sobczyński

Opracowanie kartograficzne

© Marek Sobczyński, Anna Wosiak

1. AZJA

1.2. ZAKAUKAZIE

Przemiany w okresie 1901 – 1996:

26. 01. **1914** Na mocy układu Turcji i Rosji Armenię Turecką podzielono na dwa sektory: Erzerum-Trapezunt-Siwas oraz Wan-Bitlis-Diarbekir poddane zarządowi europejskich komisarzy.
9. 09. 1914 Armenia Turecka przechodzi pod zarząd europejskich komisarzy generalnych (Norwega i Holendra).
29. 10. 1914 Flota Niemiec i Turcji atakuje czarnomorskie porty Rosji w Gruzji.
31. 10. 1914 Wojska Turcji wkroczyły do Rosji w Armenii idąc na Batumi i Kars, do 9.12. jej wojska osiągają Sarykamysz (Sarikamis).
5. 01. **1915** Wojska Rosji w Armenii przechodzą do kontrofensywy przeciwko wojskom Turcji.
10. 1915 Rosja odzyskuje zajęte przez Turcję rejony Armenii.
08. **1916** Rosja zajmuje obszary tureckiej Armenii Zachodniej - Erzerum (Erzurum), Trapezunt, Erzincan, Bitlis, Mis, Agri (A'aszkert), Malazgirt (Manaszkert), Ercis (Arczesz).
9. 03. **1917** Proklamacja ZAKAUKAZIA, autonomiczną częścią Republiki Rosyjskiej.
13. 11. 1917 W Baku ogłoszono po raz pierwszy na Zakaukaziu przejęcie władzy przez bolszewików.
15. 11. 1917 W Tyflisie powstał antykomunistyczny lokalny rząd Komisariat Zakaukaski, głoszący oderwanie Zakaukazia od Rosji radzieckiej.
15. 11. 1917 Bolszewicy powstańcy w Baku proklamowali powstanie republiki radzieckiej tzw. Komuny Bakińskiej, obejmującej swym zasięgiem powiaty: bakiński, kubiński, szemachiński, lenkorański, dżewatski. Wschodnia część guberni bakińskiej była jedyną eksklawą Rosji radzieckiej na Zakaukaziu.
24. 11. 1917 Proklamacja niepodległości REPUBLIKI ZAKAUKASKIEJ obejmującej obszary guberni suchumskiej, kutaiskiej, tyfliskiej, erewanskiej, bakinskiej, jelizawetpolskiej oraz obwodów: batumskiego, karskiego i zakatańskiego.
10. 12. 1917 Proklamacja w Tyflisie (Tbilisi) władzy radzieckiej na Zakaukaziu w składzie Rosji Radzieckiej. Siły zbrojne Komisariatu Zakaukaskiego likwidują władzę bolszewicką.
31. 12. 1917 Turcja i Rosja zawarły rozejm na froncie zakaukaskim przebiegającym wzdłuż linii: Trapezunt - Gümüşhane - Erzincan-Kale - Hnyskala.
01. **1918** Początek ofensywy wojsk Turcji przeciwko Rosji na froncie zakaukaskim

-
12. 02. 1918 Wojska Turcji ostatecznie wypierają wojska Rosji z Zachodniej Armenii w Turcji.
30. 03. 1918 W Baku w Azerbejdżanie wybuchło powstanie przeciwko bolszewickim władzom Komuny Bakińskiej stłumione przez ich wojska.
30. 03. 1918 Na konferencji pokojowej w Brześciu Turcja postawiła Rosji ultimatum, żądając wycofania jej wojsk z obwodów: karskiego, batumskiego i ardahanskiego i 12.04. rozpoczęła ofensywę wojskową.
03. 1918 Na Zakaukaziu wybuchają powstania bolszewickie, proklamujące przyłączenie się do Rosji Radzieckiej, do 28. 05. utrzymała się tylko w rejonie Aleksandropola w Armenii.
8. 04. 1918 W Suchum w Abchazji proklamowano władzę radziecką, 10.05 miasto zajęły wojska gruzińskie Republiki Zakaukaskiej.
14. 04. 1918 Wojska Turcji na Zakaukaziu do 14.04. osiągają rzekę Czołok na północ od Kobuleti w Gruzji, 15.04 zajmują Batumi.
22. 04. 1918 Proklamacja niepodległości FEDERACYJNEJ DEMOKRATYCZNEJ REPUBLIKI ZAKAUKASKIEJ, pow. 186,1 tys. km², stol. Tyflis (Tbilisi).
25. 04. 1918 Wojska tureckie kontynuując ofensywę na Zakaukaziu teraz już przeciw wojskom Fed. Dem. Rep. Zakaukaskiej zajmują Kars i Ardahan w Armenii. Wojska Zakaukazia są zmuszone do wycofania na dawną granicę turecko-rosyjską wzdłuż rzek Czołok i Arpaczaj
25. 04. 1918 Bolszewicy utworzyli w Komunie Bakińskiej rząd wykonujący dyrektywy władz Rosji radzieckiej.
04. 1918 Wojska Turcji i Wielkiej Brytanii zajmują część Armenii i Azerbejdżanu.
27. 04. 1918 W Konstantynopolu Turcja i Niemcy zawarły tajny układ o podziale stref wpływów na Zakaukaziu. Turcja otrzymywała zajęte już obszary Gruzji i większą część Armenii, reszta Gruzji i Azerbejdżan weszły do strefy wpływów Niemiec.
28. 04. 1918 Turcja ogłosiła gotowość podjęcia rokowań pokojowych z Fed. Dem. Rep. Zakaukaską, które rozpoczęto w Batumi 11.05.
14. 05. 1918 Władze Gruzji zwróciły się do Niemiec z prośbą o pomoc militarną i polityczną, 25.05. z Krymu przybyły do Poti wojska niemieckie.
16. 05. 1918 Wojska Turcji w swej ofensywie na Zakaukaziu podeszły na odległość 25 km od Tbilisi, zajęły Aleksandropol w Armenii i szły na Karaklis i Erewan do 21.05 osiągając jego przedpola - wieś Sardarapat.
17. 05. 1918 Wojska Rosji Radzieckiej rozpoczęły atak na Fed. Demokr. Rep. Zakaukaską (Gruzję) w Północnej Abchazji.
26. 05. 1918 Proklamacja niepodległości GRUZIŃSKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ, pow. 69,7 tys.km², stol. Tbilisi. W Batumi Turcja zażądała likwidacji Federacyjnej Demokratycznej Rep. Zakaukaskiej.

-
26. 05. 1918 Ormiańskie wojska Fed. Dem. Rep. Zakaukaskiej rozpoczęły ofensywę spod Erwania i Karaklisu przeciw wojskom Turcji, zajęły wieś Basz Aparana, zatrzymując tym samym marsz wojsk tureckich przeciwko Komunie Bakińskiej.
27. 05. 1918 Proklamacja w Tbilisi przez Muzułmańską Radę Narodową niepodległości REPUBLIKI AZERBEJDŻANU, pow. 86,6 tys. km², stol. Baku.
28. 05. 1918 W Poti zawarto porozumienie Niemiec i Gruzji, wojska niemieckie obejmują administrację portu Poti i kontrolę nad liniami kolejowymi kraju, do 10.06. wojska Niemiec wkraczą do Tbilisi oraz do Kutaisi, Gori, Signache, Samtredi, Nowosenaki i Oczamcziry.
28. 05. 1918 W Tbilisi proklamowano niepodległość DEMOKRATYCZNEJ REPUBLIKI ARMENII, pow. 49,8 tys.km², stol. Erewan. Federacyjna Demokratyczna Rep. Zakaukaska przestała istnieć. Wojska niemieckie opuszczają Armenię
05. 1918 Wojska Gruzji i Niemiec stłumiły bolszewickie powstanie w Duszeti.
05. 1918 Na południu Azerbejdżanu w powiecie lenkorańskim bolszewicy proklamowali MUGAŃSKĄ (LENKORAŃSKĄ) REPUBLIKĘ RADZIECKĄ, stol. Lenkoran.
4. 06. 1918 Turcja podpisała w Batumi odrębne układy pokojowe z Gruzją i Armenią. Armenia zwraca Turcji zachodnią część okręgów Aleksandropola i Eczmiadzinu, południowe rejony okręgów Erewan, Szarur, Nachiczewan, Kars, Ardahan. Gruzja zwraca Turcji OKRĘG BATUMI, który otrzymuje autonomię. Wojska Turcji opuszczają pozostałe zajęte rejony Armenii, zastępują je wojska Francji, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych.
10. 06. 1918 Z Giandży ruszyła ofensywa wojsk azersko-tureckich przeciwko opanowanej przez bolszewików Komunie Bakińskiej na Szemachę (zajętą 20.07.), stację kolejową Kjurdamir i na Mugań.
12. 06. 1918 Mocą układu Niemiec z Gruzją Niemcy dzierżawią na 30 lat kopalnię rud w Cziatura na 60 lat port w Poti oraz linię kolejową Szorapan-Cziatura-Saczchere na 40 lat.
16. 06. 1918 Po rozpadzie Fed. Demokr. Rep. Zakaukaskiej Muzułmańska Rada Narodowa z Tbilisi przybyła do Giandży (ros. Jelizawetpol) i 17.06 utworzyła tu rząd Rep. Azerbejdżanu.
20. 06. 1918 Rząd Rep. Armenii przybywa z Tbilisi do Erewania.
3. 07. 1918 Wojska Dem. Rep. Gruzji wkroczyły do soczyjskiego okręgu Kubańsko-Czarnomorskiej Rep. Radzieckiej na wybrzeżu Morza Czarnego i zajęły Adler, 5.07. Soczi a 27.07. Tuapse. Od północy na te obszary wkroczyły wojska Południowej Rosji (Denikina) zajmując 8.09. Tuapse
25. 07. 1918 W Baku siły muzułmańskie dążące do ograniczenia władzy bolszewickiej wezwały na pomoc wojska Wielkiej Brytanii, które z Enzeli w Persji wkroczyły do Azerbejdżanu.

-
31. 07. 1918 Wojska Azerbejdżanu i Turcji rozpoczęły oblężenie Baku, dokąd przybyły drogą wodną przez Morze Kaspijskie wojska Rosji radzieckiej. Komuniści utracili władzę w Baku na rzecz lokalnych sił muzułmańskich, likwidacja Komuny Bakińskiej.
07. 1918 Obwód Nachiczewan w Armenii oddaje się pod władzę Rosji Radzieckiej. Wojska Armenii zajmują rejon Karsu w Turcji.
5. 08. 1918 Wojska Turcji zajęły Baku ale zostały wyparte przez lokalne wojska utworzonego 1.08. rządu Dyktatury Centrokaspia.
15. 08. 1918 Turcja formalnie anektuje obwód batumski (Adżarie).
17. 08. 1918 Wojska Wielkiej Brytanii wkraczające z Persji zajęły Baku ostatecznie likwidując tą eksklawę Rosji radzieckiej i władzę bolszewicką
08. 1918 W Mugańskiej Rep. Radzieckiej obalono władzę bolszewików, proklamowano autonomię MUGANIA, w składzie Rep. Rosyjskiej (niebolszewickiej).
08. 1918 Proklamacja niepodległości w Armenii Tureckiej REPUBLIKI ARMENII. Region Cilicia włączony do Armenii.
8. 09. 1918 Na zajęte przez wojska Gruzji rejony okręgu socyjskiego Kubańsko-Czarnomorskiej Rep. Radzieckiej od północy wkroczyły wojska Południowej Rosji (Ochotnicza Armia Denikina) zajmując Tuapse.
15. 09. 1918 Wojska Wielkiej Brytanii opuszczają Baku, do miasta wkraczają wojska Azerbejdżanu i Turcji. Rząd Centrokaspia wyjeżdża do Pietrowsk-Portu w Dagestanie a potem do Enzeli w Persji. Na mocy układu Azerbejdżanu z Turcją dzierżawi ona na 5 lat naftociąg Baku-Batumi.
25. 09. 1918 W Jekaterinodarze rozpoczęły się rokowania Gruzji z Południową Rosją (Armią Ochotniczą Denikina) na temat rozgraniczenia zajętych obszarów Kubańsko-Czarnomorskiej Rep. Radz. Denikin zażądał wycofania wojsk Gruzji za rzekę Bzyb' i oddania całej gub. czarnomorskiej władzom Południowej Rosji.
26. 09. 1918 Wojska Południowej Rosji (Denikina) zajęły miejscowość Łazarjewskaja w gub. czarnomorskiej, wypierając wojska Gruzji. Wielka Brytania zaoferowała mediację, neutralizację okręgu socyjskiego i zażądała wycofania wojsk Gruzji.
30. 10. 1918 Na mocy rozejmu z Mudross wojska Turcji opuszczają Zakaukazie w tym obwód batumski.
11. 1918 Na opuszczonym przez wojska Turcji obszarze guberni erewańskiej w Armenii w powiatach nachiczewańskim i szarur-daralegieskim proklamowano REPUBLIKĘ ARAKSKĄ, stol. Nachiczewan
13. 11. 1918 Francja i Wielka Brytania potwierdziły swe strefy wpływów w Rosji. Zakaukazie znalazło się w strefie Wielkiej Brytanii.
17. 11. 1918 Wojska Wielkiej Brytanii ponownie wkraczają Azerbejdżanu zajmując Baku.

-
5. 12. 1918 Do opuszczonego przez wojska tureckie powiatu achalałakskiego na pograniczu Gruzji i Armenii wkroczyły wojska Dem. Rep. Gruzji. Wojska Rep. Armenii wkroczyły do powiatu borczalińskiego w guberni tyfliskiej.
9. 12. 1918 Wybuchła wojna pomiędzy Gruzją i Armenią, 14.12. wojska ormiańskie podjęły ofensywę koło Sanaina w pow. borczalińskim.
23. 12. 1918 Wojska Wielkiej Brytanii przybyły do Batumi w Gruzji. OBWOD BATUMSKI przeszedł pod wojskową administrację Wielkiej Brytanii.
31. 12. 1918 Przy pomocy wojsk brytyjskich, które przybyły do 25.12. do Tbilisi gdzie założono ich główną kwaterę na Zakaukaziu, zawarto rozejm w wojnie Gruzji z Armenią.
12. 1918 Mugań został podporządkowany Rep. Azerbejdżanu na zasadzie kraju autonomicznego, stol. Lenkoran
01. **1919** Wojska Wielkiej Brytanii wkraczające na Zakaukazie zajmują Rep. Arakską zapowiadając przyłączenie jej do Armenii.
01. 1919 Mocą układu z Tbilisi zawarto pokój pomiędzy Gruzją i Armenią. Granicę pomiędzy oboma krajami przekazano do wyznaczenia Wysokiej Radzie Ententy. Gruzja otrzymała północną część powiatu borczalińskiego, Armenia część południową a część środkową z kopalnią miedzi w Aławerdy ustanowiono STREFĄ NEUTRALNĄ, pod administracją wojsk Wielkiej Brytanii.
10. 02. 1919 Wojska Południowej Rosji kontynuowały ofensywę przeciw Gruzji na Wybrzeżu Czarnomorskim, zajmując Soczi, Adler i Gagry aż po rzekę Bzyb', gdzie na żądanie Wielkiej Brytanii zakończyły ofensywę. Pomiędzy wojskami Gruzji i Armią Ochotnicza południowej Rosji ustanowiono STREFĘ NEUTRALNĄ.
8. 03. 1919 Rep. Armenii zawarła tajny układ o sojuszu z rządem Rosji Południowej (Denikinem).
12. 03. 1919 Zgromadzenie Konstytucyjne Gruzji ratyfikuje deklarację niepodległości.
25. 04. 1919 W stolicy Mugania, Lenkoranie bolszewicy wzniesli powstanie przeciw władzom Azerbejdżanu.
18. 05. 1919 W Lenkoranie restytuowano MUGAŃSKĄ REPUBLIKĘ RADZIECKĄ. Z Astrachania przybyły drogą wodną wojska Rosji radzieckiej.
05. 1919 W zajętej przez wojska brytyjskie Rep. Arakskiej wybuchają walki pomiędzy zwolennikami przyłączenia jej do Armenii a stronnikami Azerbejdżanu.
06. 1919 Wojska Rep. Armenii wkraczają do Rep. Arakskiej przyłączając ją do Armenii. Wybucho wojna Armenii z Azerbejdżanem.
25. 07. 1919 Wojska Azerbejdżanu zajęły Lenkoran likwidując Mugańską Rep. Radziecką.

-
10. 08. 1919 Zawarto rozejm w wojnie pomiędzy Armenią i Azerbejdżanem. Rejon Nachiczewan pozostaje poza Rep. Armenii.
09. 1919 Wojska Wielkiej Brytanii opuściły większość Zakaukazia pozostając nadal jedynie w Obwodzie Batumskim w Gruzji.
18. 11. 1919 W Strefie Neutralnej pomiędzy Gruzją i Południową Rosją powstał lokalny rząd partyzancki Komitet Wyzwolenia Guberni Czarnomorskiej obejmujący walką zbrojną okręgi socziński, tuapski i noworosyjski proklamujący utworzenie REPUBLIKI CZARNOMORSKIEJ w federacji z innymi demokratycznymi państwami w celu dobrowolnego zjednoczenia w ramach Federacyjnej Republiki Rosyjskiej
12. 1919 Rep. Czarnomorska zwraca się do Wielkiej Brytanii, Francji i Stanów Zjednoczonych z prośbą o skłonienie Armii Ochotniczej (Denikina) do opuszczenia gub. czarnomorskiej od rzeki Psou do przeł. Michajłowskiej 40 wiorst na południe od Noworosyjska.
01. 1920 Partyzanckie wojska Rep. Czarnomorskiej rozpoczęły ofensywę ze Strefy Neutralnej, wspomagane przez wojska bolszewickie zajęły Adler i Chostę. Władze Rep. Czarnomorskiej przeniosły się ze Strefy Neutralnej do Adleru.
12. 01. 1920 Entanta uznała niepodległość Gruzji i Azerbejdżanu a później też Armenii.
02. 1920 Władze Południowej Rosji (Denikin) uznały niepodległość Gruzji, Azerbejdżanu i Armenii.
02. 1920 Siły zbrojne Rep. Czarnomorskiej kontynuując ofensywę przeciw Armii Ochotniczej Denikina zajęły Soczi, gdzie przeniesiono siedzibę ich władz oraz Tuapse.
03. 1920 Ponowny wybuch wojny Armenii z Azerbejdżanem, wojska armeńskie zajmują Nachiczewan, Ordubad i część Górnego Karabachu.
7. 03. 1920 W Tuapse kontrolę nad siłami zbrojnymi Rep. Czarnomorskiej całkowicie przejęli bolszewicy a 8.03. podporządkował je konstytucji Rosyjskiej FSRR.
22. 03. 1920 Wojska Armenii oblegają Szuszę, Chankendy, Terter i Askarane, zajmują część terytorium Azerbejdżanu w powiatach: zangezurskim, dzebrailskim i giandżańskim.
04. 1920 Kubańskie wojska kozackie (Denikina) zajęły wybrzeże guberni czarnomorskiej wypierając wojska bolszewickie w rejonach górskich.
28. 04. 1920 Wojska Rosji radzieckiej wkroczyły do stolicy Azerbejdżanu - Baku. Proklamacja AZERBEJDŻAŃSKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLIKI RADZIECKIEJ, pow. 86,6 tys. km², stol. Baku. Wojska bolszewickie do końca 04. wypierają z Azerbejdżanu wojska Armenii.
28. 04. 1920 Wojska Rep. Azerbejdżanu wspomagane przez wojska armeńskie, brytyjskie i gruzińskie, wyparły bolszewików z obwodu giandżyńskiego i do 26.05 zajęły część Giandży.

-
29. 04. 1920 Wojska Rosyjskiej FSRR zajęły Soczi likwidując Republikę Czarnomorską.
7. 05. 1920 W Moskwie Rosyjska FSRR i Dem. Rep. Gruzji zawarły układ pokojowy, w którym Gruzja zobowiązała się do zaprzestania popierania organizacji antyradzieckich, legalizacji partii bolszewickiej i wycofania wojsk brytyjskich z Batumi od 07.
10. 05. 1920 Proklamowanie na obszarze okręgów Kars, Aleksandropol, Sarakamysz i Dżilan, Nor-Bajzet, Zangezur, Kazach-Szamszachin w Armenii władzy radzieckiej. Po kilku tygodniach Rep. Armenii odzyskuje kontrolę nad tymi obszarami.
31. 05. 1920 Wojska Rosji radzieckiej i Azerbejdżańskiej SRR zajmując Giandzę opanowały cały Azerbejdżan. Rząd Rep. Azerbejdżanu wyjechał do Gruzji.
06. 1920 W Azerbejdżańskiej SRR wybuchły powstania antybolszewickie w Górnym Karabachu okręgu Zakatały i kubińskim stłumione przez wojska Rosji radzieckiej do końca 1920.
9. 06. 1920 Wobec groźby utraty przez Turcję na konferencji pokojowej w Sevres wschodnich wilajetów na rzecz Armenii wojska Turcji zbliżyły się do granicy z Armenią.
18. 06. 1920 Wojska Rep. Armenii wkroczyły na obszar Turcji, który miał być decyzją mocarstw przyznany Armenii zajmując Ołtu. Armenia i Turcja odrzuciły propozycję mediacji ze strony Rosyjskiej FSRR.
07. 1920 Wojska i flota Wielkiej Brytanii opuściły Batumi w Gruzji zgodnie z gruzińsko-radzieckim układem pokojowym.
28. 07. 1920 Proklamowanie NACHICZEWANSKIEJ REPUBLIKI RADZIECKIEJ, pow. 5,5 tys. km², stol. Nachiczewan
10. 08. 1920 W Erewaniu Rep. Armeńska i Rosyjska FSRR zawarły preliminarz pokojowy po wyparciu wojsk ormiańskich z Górnego Krabachu, Zangezuru i Nachiczewania przez wojska radzieckie i Azerbejdżańskiej SRR. Rosyjska FSRR uznała niepodległość Rep. Armenii, uzgodniono rozejm. Nie rozstrzygnięto kwestii przynależności zajętych przez bolszewików ziem do Armenii lub Azerbejdżańskiej SRR. Armenia zachowała prawo pokojowego wykorzystania linii kolejowej Szachtachty-Dżulfa a jej wojska opuściły obszar zajęty przez bolszewików.
10. 08. 1920 Mocą układu pokojowego pomiędzy Mocarstwami a Turcją w Sevres ustalono granice Turcji w tym z Gruzją i Armenią. Do Armenii formalnie przyłączono tureckie wilajety Van, Bitlis i części erzurumskiego i trapezunckiego. Turcja odrzuciła postanowienia tego układu.
30. 09. 1920 W Moskwie zawarto układ Azerbejdżańskiej SRR z Rosyjską FSRR o unii gospodarczej i wojskowej.
15. 10. 1920 Wojska Rep. Armenii wkraczają do Azerbejdżańskiej SRR do 15.11. zajmując ponownie Górny Karabach.
19. 10. 1920 Do Batumi w Gruzji ponownie przybywają wojska Wielkiej Brytanii.

-
29. 10. 1920 Turcja nie uznając postanowień układu pokojowego z Sevres wprowadziła swe wojska do przyznanych Armenii miast Sarykamysz, Ardahan a 30.10. Kars i podjęły ofensywę na Aleksandropol zajęty 7.11. Otaczając Erewan zajęły 12.11. wieś Agin.
13. 11. 1920 Rep. Armenii i Dem. Rep. Gruzji zawarły układ o przyłączeniu Strefy Neutralnej z Aławerdi pomiędzy oboma państwami do Gruzji.
18. 11. 1920 Turcja i Armenia zawarły rozejm.
29. 11. 1920 W Indżewanie i północnych rejonach Armenii wybuchło powstanie bolszewickie, proklamowano ARMEŃSKĄ SOCJALISTYCZNĄ REPUBLIKĘ RADZIECKĄ, stol. Erewan. Wojska Turcji zajmują część Armenii Wschodniej. Wojska Gruzji zajmują okręg Lori w Armenii. Rząd Rep. Armenii nadal kontroluje tylko Zangezur.
11. 1920 Wojska Rosji Radzieckiej zajmują część powiatu Zangezur w Armenii ustanawiając tam władzę radziecką.
2. 12. 1920 Mocą zawartego w Aleksandropolu układu pokojowego Turcji z Rep. Armenii obszar tego państwa ograniczono do rejonu Erewania i Jez. Gokcza (Sewan) i poddano opiece Turcji. Nachiczewan, Szarur i Szachtachty przeszły do strefy obronnej Turcji. Wobec upadku Rep. Armenii umowa nie została w pełni zrealizowana.
2. 12. 1920 Rząd Rep. Armeńskiej opuścił stolicę kraju Erewan. Armeńska SRR i Rosyjska FSRR zawarły układ o przyjaźni oznaczający faktyczną unię obu państw.
4. 12. 1920 Wojska Rosyjskiej FSRR i Armeńskiej SRR wkroczyły do Erewania.
20. 12. 1920 W Tatewie na nie zajętej przez bolszewików części Armenii w pow. zangezurskim proklamowano AUTONOMICZNĄ REPUBLIKĘ SJUNIKE (dawna nazwa Zangezuru), stol. Tatew.
22. 01. **1921** W rejonie Baszgjarni w Armenii wybuchło powstanie antybolszewickie, stłumione do 29.01.
27. 01. 1921 Mocarstwa uznają *de jure* niepodległość Gruzji.
13. 02. 1921 W Armeńskiej SRR wybuchło powstanie antybolszewickie.
17. 02. 1921 Władze Rosji Radzieckiej utworzyły w Soczi komunistyczny zarząd Abchazji, 18.02 tymczasowy bolszewicki rząd Abchazji.
18. 02. 1921 Antybolszewiccy powstańcy w Armeńskiej SRR zajmują stolicę kraju Erewan, restytuowano Rep. Armeńską z Gruzji powraca jej rząd, którego władza obejmuje dalsze rejony Armenii.
18. 02. 1921 Bolszewicy ormiańscy wznecają antygruzińskie powstanie w byłej Strefie Neutralnej w Aławerdy, które wkrótce przenosi się w inne rejony Gruzji, nieformalne proklamowanie Gruzińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Powstańcy proklamują przyłączenie obszaru byłej strefy neutralnej do Armeńskiej SRR.

-
23. 02. 1921 Wojska Rosji Radz. i bolszewickich powstańców wkroczyły do Abchazji zajmując Gagry, 25.02 Łychny, 26.02. Gudauty. Wybrzeża Abchazji ostrzelała flota angielska i francuska.
25. 02. 1921 Wkraczające do Gruzjińskiej Rep. Demokratycznej wojska Rosji Radzieckiej zajmują Tbilisi. Formalne proklamowanie na jej terytorium GRUZIŃSKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLIKI RADZIECKIEJ, pow. 69,7 tys.km², stol. Tbilisi. Rząd Gruzjińskiej Rep. Dem. przenosi się do Batumi.
26. 02. 1921 Do Tbilisi przybywa rząd Gruzjińskiej SRR i formalnie przejmuje władzę.
3. 03. 1921 Wojska Rosji Radz. przełamały obronę gruzjińską koło Nowego Afonu w Abchazji i 4.03 zajęły Suchum.
4. 03. 1921 Proklamowano ABCHASKĄ SOCJALISTYCZNĄ REPUBLIKĘ RADZIECKĄ, pow. 8,6 tys. km² stol. Suchum.
5. 03. 1921 W Cchinwali w gruzjińskiej Południowej Osetii proklamowano władzę radziecką
11. 03. 1921 Wojska Turcji wkraczają do okręgu batumskiego, gdzie tymczasowo rezyduje rząd Gruzji.
16. 03. 1921 Mocą moskiewskiego porozumienia Turcji z Rosyjską FSRR, odrzucono postanowienia układu pokojowego z Sevres. Ustanowiono granicę turecko-radziecką. Okręgi Kars, Ardahan i Artwin (Południowa Adżaria) pozostają przy Turcji. Turcja uznaje prawa Gruzjińskiej SRR do okręgu batumskiego (Północna Adżaria).
17. 03. 1921 W Batumi wybucha bolszewickie powstanie, komuniści przejmuje władzę, którą uznaje Medzlis (Parlament) Adżarii, a rząd Dem. Rep. Gruzji 18.03. wyjeżdża do Turcji.
19. 03. 1921 Do Batumi w Adżarii wkraczają wojska Rosji radzieckiej przyłączając okręg do Gruzjińskiej SRR. Wojska Turcji ewakuują się drogą morską.
20. 03. 1921 Wojska Rosji Radzieckiej zajmują Artaszat w Armenii, tymczasową stolicę Armeńskiej SRR.
25. 03. 1921 Wojska Rosji Radzieckiej zajmują Erewan, gdzie przeniesiono stolicę Armeńskiej SRR. Obszar Rep. Armenii ograniczony do Zangezuru, tymczasowa stol. Goris.
2. 04. 1921 W Erewaniu ponownie proklamowano Armeńską SRR
22. 04. 1921 Wojska Turcji opuściły rejon Aleksandropola w Armeńskiej SRR.
26. 04. 1921 Autonomiczna Republika Sjunike zmienia nazwę na REPUBLIKA GÓRNEJ ARMENII, stol. Tatew.
05. 1921 Armeńska SRR i Rep. Górnej Armenii rozpoczęły rokowania pokojowe.
21. 05. 1921 Gruzjińska SRR i Rosyjska FSRR podpisały układ o unii gospodarczej i wojskowej.

21. 05. 1921 Gruzjińska SRR uznaje niezależność Abchaskiej SRR.
10. 06. 1921 W Paryżu Rep. Azerbejdżanu, Dem. Rep. Gruzji, Rep. Górnej Armenii Rep. Północnego Kaukazu zawarły układ związkowy powołujący niepodległą federację ZAKAUKAZIA, w celu wspólnej walki z agresją bolszewicką.
16. 06. 1921 Wojska Rep. Górnej Armenii zajmują rejon Daralagjaz w Armeńskiej SRR, bolszewicy 20.06. zażądali przyłączenia się Górnej Armenii do Armeńskiej SRR, wojska Rosyjskiej FSRR i Armeńskiej SRR rozpoczęły ofensywę przeciwko Rep. Górnej Armenii do 30.06. zajmując Daralagjaz i Sisian.
2. 07. 1921 Wojska Rosji Radzieckiej i Armeńskiej SRR zajmują Goris w powiecie zangezurskim, 7.07. Kafan a 13.07. Megri. Ostateczna likwidacja Republiki Górnej Armenii, której rząd 15.07. wyjechał do Persji.
16. 07. 1921 Proklamacja w składzie Gruzjińskiej SRR ADŻARSKIEJ AUTONOMICZNEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLIKI RADZIECKIEJ, pow. 3 tys. km² stol. Batumi.
13. 10. 1921 Mocą układu w Kars pomiędzy Turcją a Rosyjską FSRR, Gruzjińską SRR, Armeńską SRR i Azerbejdżańską SRR, Turcja otrzymuje od Armeńskiej SRR okręgi Karsu, Ardahanu, Surmalinu, pow. 20 tys.km². Armeńska SRR zatrzymuje okręg Aleksandropola a obwód Nachiczewan przekazuje Azerbejdżańskiej SRR.
16. 12. 1921 Mocą układu związkowego pomiędzy Gruzjińską SRR i Abchaską SRR Abchazja weszła w skład Gruzjińskiej SRR.
4. 02. 1922 Uchwalono konstytucję Armeńskiej SRR.
4. 03. 1922 Uchwalono konstytucję Gruzjińskiej SRR
12. 03. 1922 Proklamowanie na Zakaukaziu FEDERACYJNEGO ZWIĄZKU SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH (FZSRR) obejmującego Gruzjińską SRR, Abchaską SRR, Armeńską SRR, Azerbejdżańską SRR, Nachiczewanską SRR.
20. 04. 1922 W ramach Gruzjińskiej SRR utworzono PÓŁNOCNO-OSETYŃSKI OBWÓD AUTONOMICZNY, pow. 3,9 tys.km², stol. Cchinwali.
13. 12. 1922 Przekształcenie Federacyjnego Związku SRR (Gruzjińskiej SRR, Armeńskiej SRR i Azerbejdżańskiej SRR) w ZAKAUKASKĄ FEDERACYJNĄ SOCJALISTYCZNĄ REPUBLIKĘ RADZIECKĄ, pow. 186,1 tys.km², stol. Tbilisi.
30. 12. 1922 Zakaukaska FSRR wraz z Rosyjską FSRR, Ukraińską SRR i Białoruską SRR tworzą państwo federacyjne ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH.
- 1923** Na pograniczu Azerbejdżanu i Armenii proklamowano radziecką republikę autonomiczną CZERWONY KURDYSTAN.
02. 1923 Nachiczewanska Republika Radziecka przekształcona w autonomiczny NACHICZEWANSKI KRAJ w składzie Azerbejdżańskiej SRR i Zakaukaskiej SRR.

7. 07. 1923 W ramach Azerbejdżańskiej SRR utworzono GÓRNO-KARABACHSKI OBWÓD AUTONOMICZNY, pow. 4,4 tys.km², stol. Stepanakert.
9. 02. **1924** Proklamowanie w składzie Zakaukaskiej FSRR i Azerbejdżańskiej SRR - NACHICZEWAŃSKIEJ AUTONOMICZNEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLIKI RADZIECKIEJ, pow. 5,5 tys.km², stol. Nachiczewan.
- 1929** Zlikwidowano autonomiczną radziecką republikę Czerwony Kurdystan.
- 1931** Likwidacja związkowego statusu Abchaskiej SRR w składzie Gruzińskiej SRR i przekształcenie jej w Abchaską ASRR.
- 1934** Stolica Południowo-Osetyńskiego Obwodu Autonomicznego w Gruzińskiej SRR- Cchinwali przemianowana na Staliniri.
5. 12. **1936** Rozwiązanie Zakaukaskiej FSRR. GRUZIŃSKA SRR, AZERBEJDŻAŃSKA SRR i ARMEŃSKA SRR wchodzi bezpośrednio w skład ZSRR.
- 1961** Stolica Południowo-Osetyńskiego Obwodu Autonomicznego w Gruzińskiej SRR - Staliniri powraca do dawnej nazwy Cchinwali.
11. 02. **1988** W autonomicznym okręgu Azerbejdżańskiej SRR Górnym Karabachu doszło do masowych demonstracji na rzecz przyłączenia okręgu do Armeńskiej SRR (trwały do 26.02.).
20. 02. 1988 Komunistyczny parlament okręgu autonomicznego Górnego Karabachu w Azerbejdżańskiej SRR wystąpił do władz ZSRR z prośbą o przyłączenie okręgu do Armeńskiej SRR.
28. 02. 1988 W Sumgaicie w Azerbejdżańskiej SRR doszło do walk azersko-ormiańskich.
13. 06. 1988 Azerbejdżańska SRR odrzuciła żądania Górnego Karabachu przyłączenia go do Armeńskiej SRR.
15. 06. 1988 Armeńska SRR zażądała przyłączenia do niej Górnego Karabachu.
12. 07. 1988 Autonomiczny obwód Górnego Karabachu proklamował wystąpienie z Azerbejdżańskiej SRR i przyłączenie się do Armeńskiej SRR.
18. 08. 1988 Władze ZSRR odrzuciły żądania Górnego Karabachu przyłączenia go do Armeńskiej SRR.
22. 09. 1988 Do Górnego Karabachu wkroczyły wojska ZSRR.
9. 04. **1989** W stolicy Gruzińskiej SRR doszło do demonstracji niepodległościowej stłumionej przez wojska ZSRR.
29. 09. 1989 AZERBEJDŻAŃSKA SRR proklamuje suwerenność państwową w ramach ZSRR.
15. 01. **1990** Wojska ZSRR wkroczyły do Górno-Karabachskiego Obwodu Autonomicznego w Azerbejdżańskiej SRR i rejonu gorinskiego w Armeńskiej SRR na obszar walk pomiędzy wojskami Azerbejdżanu i Armenii w celu ich rozdzielenia.

-
20. 01. 1990 Nachiczewańska ASRR występuje z ZSSR oraz z Azerbejdżańskiej SRR i proklamuje niepodległość jako REPUBLIKA NACHICZEWAN, pow. 5,5 tys.km², stol. Nachiczewan.
20. 01. 1990 Formacje wojskowe organizacji niepodległościowych w Azerbejdżańskiej SRR otoczyły stolicę republiki Baku, ale zostały wyparte przez wojska ZSRR.
22. 01. 1990 Wojska ZSRR likwidują niepodległość Rep. Nachiczewan przywracając jej status ASRR w ramach Azerbejdżańskiej SRR i ZSRR.
9. 03. 1990 Gruzińska SRR wypowiedziała umowę o utworzeniu ZSRR (wystąpiła z federacji).
27. 05. 1990 W Armeńskiej SRR doszło do starć zbrojnych sił zbrojnych organizacji niepodległościowych z wojskami ZSRR (trwały do 7.06.).
20. 08. 1990 Południowo-Osetyński Obwód Autonomiczny w Gruzińskiej SRR proklamował suwerenność państwową w ramach ZSRR, występując z Gruzji i zmienił nazwę na POŁUDNIOWO-OSETYŃSKA DEMOKRATYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA, pow. 3,9 tys.km², stol. Cchinwali.
23. 08. 1990 Armeńska SRR ogłosiła niepodległość, zmieniła ustrój na republikański oraz nazwę na REPUBLIKA ARMENII (HAJASTAN).
25. 08. 1990 Abchaska ASRR proklamowała suwerenność państwową jako republika związkowa ABCHASKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA w składzie ZSRR i wystąpiła z Gruzińskiej SRR.
1. 09. 1990 Parlament Abchaskiej SRR anulował deklarację suwerenności z 25.08. jako niezgodną z konstytucją Abchaskiej ASRR, Gruzińskiej SRR i ZSRR.
23. 09. 1990 Azerbejdżańska SRR proklamuje suwerenność państwową, zmienia ustrój na republikański i nazwę na REPUBLIKA AZERBEJDŻAN.
28. 10. 1990 W wyniku pierwszych demokratycznych wyborów w Gruzińskiej SRR władzę przejęła niepodległościowa opozycja Gruziński Okrągły Stół.
14. 11. 1990 Gruzińska SRR zmieniła nazwę na REPUBLIKA GRUZJI. W nowej konstytucji zachowano autonomię REPUBLIKI ABCHAZJI i REPUBLIKI ADŻARII.
11. 12. 1990 Gruzja likwiduje autonomię Południowo-Osetyńskiego Obwodu Autonomicznego.
17. 03. **1991** W referendum w ZSRR większość opowiedziała się za utrzymaniem państwa radzieckiego jako federacji suwerennych i równych republik. Armenia, Gruzja nie uczestniczyły w referendum.
31. 03. 1991 W referendum w Gruzji większość opowiedziała się za niepodległością kraju.
1. 04. 1991 Władze ZSRR wprowadziły stan wyjątkowy w ogarniętej walkami Południowej Osetii w Gruzji.

-
9. 04. 1991 Na mocy wyników referendum ludowego Gruzjińska SRR proklamowała niepodległość jako REPUBLIKA GRUZJI, formalnie pow. 69,7 tys.km², stol. Tbilisi.
27. 04. 1991 Gruzja formalnie odłączyła od terytorium byłego Południowo-Osetyjskiego OA rejonu cchinwalski i kornijski i przyłączyła je do sąsiadujących z nimi rejonów Gruzji, wykonanie uchwały utrudnia obecność w tych rejonach wojsk ZSRR. Faktyczna pow. Gruzji ok. 66 tys.km².
26. 05. 1991 W wolnych wyborach w Gruzji wybrano prezydenta.
30. 08. 1991 REPUBLIKA AZERBEJDŻANU proklamuje niepodległość od ZSRR, pow. 86,6 tys.km², stol. Baku..
2. 09. 1991 Górno-Karabachski Obwód Autonomiczny i obwód szaumianowski w Azerbejdżanie proklamowały zjednoczenie i wystąpienie z Republiki Azerbejdżanu jako ORMIAŃSKA REPUBLIKA GÓRNEGO KARABACHU w składzie ZSRR, pow. ok. 5 tys.km², stol. Stepanakert. Faktyczna pow. Azerbejdżanu ok. 82 tys.km².
21. 09. 1991 W referendum w Armenii większość opowiedziała się za całkowitą niepodległością.
23. 09. 1991 Na mocy wyników referendum ludowego REPUBLIKA ARMENII proklamowała niepodległość od ZSRR, pow. 29,8 tys.km², stol. Erewan.
23. 09. 1991 W Żeleznowodsku Armenia i Azerbejdżan uzgodniły pokojowe rozwiązanie konfliktu o autonomiczny region Górnego Karabachu.
24. 09. 1991 W Gruzji wybuchły rozruchy antyprezydenckie, początek wojny domowej.
16. 10. 1991 W Armenii odbyły się wolne wybory prezydenckie.
18. 10. 1991 Władze ZSRR oraz Armenia, Białoruś, Kirgizstan, Federacja Rosyjska, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan podpisały w Moskwie układ o utworzeniu unii gospodarczej.
25. 11. 1991 W Nowoogariowie k. Moskwy Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgizstan, Rosja, Tadżykistan i Turkmenistan utworzyły luźną konfederację ZWIĄZEK SUWERENNYCH PAŃSTW. Ukraina uzależnia swe uczestnictwo od wyniku referendum niepodległościowego.
26. 11. 1991 Azerbejdżan formalnie zniósł autonomię Górno-Karabachskiego Obwodu Autonomicznego.
27. 11. 1991 Azerbejdżan formalnie przemianował stolicę Górnego Karabachu Stepanakert na Chankendy.
21. 12. 1991 Na konferencji w Ałma Acie do Wspólnoty Niepodległych Państw jako członek-założyciel przystąpił Azerbejdżan.
21. 12. 1991 POŁUDNIOWO-OSETYJSKI OBYWÓD AUTONOMICZNY, pow. 3,9 tys.km², stol. Cchinwali proklamował niepodległość od Gruzji i wyraził wolę przyłączenia do Rosyjskiej FSRR.

-
25. 12. 1991 W Gruzji wojska opozycji otoczyły gmach parlamentu w Tbilisi.
26. 12. 1991 Wojska byłego ZSRR opuściły Azerbejdżan.
29. 12. 1991 W referendum w Azerbejdżanie większość opowiedziała się za niepodległością kraju.
2. 01. **1992** W Gruzji opozycja utworzyła drugi rząd w Tbilisi, faktyczna dwuwładza opozycji i prezydenta-dyktatora.
6. 01. 1992 W Gruzji wojska opozycji zdobyły gmach parlamentu w Tbilisi, prezydent-dyktator uciekł do Armenii.
23. 01. 1992 Obalony dyktator Gruzji powrócił do kraju, ponowny wybuch walk, siły nowego rządu wyparły wojska prezydenckie do zachodniej Gruzji, gdzie do 28.01. nastąpiło ich rozproszenia a dyktator zbiegł do Czeczenii.
6. 03. 1992 W Azerbejdżanie obalono prezydenta.
8. 03. 1992 Wojska byłego ZSRR (WNP) opuściły Górny Karabach w Azerbejdżanie.
10. 03. 1992 W Gruzji w nowe stanowisko przewodniczącego Rady Państwa objął cywil, komunista, były polityk ZSRR.
15. 03. 1992 W Teheranie Azerbejdżan i Armenia zawarły rozejm.
3. 04. 1992 Wojska rządowe Gruzji wyparły wojska byłego dyktatora z Poti. Powstańcy ewakuowali się drogą morską do Turcji.
11. 04. 1992 W Górnym Karabachu wybuchły walki powstańców ormiańskich z wojskami Azerbejdżanu o stolicę obwodu Stepanakert (trwały do 12.04.).
26. 04. 1992 Do stolicy Południowej Osetii w Gruzji - Cchinwali bez zgody Gruzji wkroczyły wojska Federacji Rosyjskiej. Gruzja wezwała powstańców osetyjskich do podjęcia rokowań, gwarantując zachowanie praw narodowościowych.
14. 05. 1992 W Azerbejdżanie do władzy powrócił odsunięty 6.03. prezydent, w kraju wybuchły rozruchy.
15. 05. 1992 W Taszkencie podpisano układ o wzajemnym bezpieczeństwie Rosji, Armenii, Białorusi, Kazachstanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu, początek unii wojskowej.
19. 05. 1992 W Azerbejdżanie ponownie odsunięto prezydenta a władzę przejęła tymczasowo Rada Narodowa.
7. 06. 1992 W Azerbejdżanie odbyły się wolne wybory prezydenckie, zwyciężył przedstawiciel antykomunistycznych sił rządzących.
06. 1992 Wojska Azerbejdżanu zajęły kilka wsi w Górnym Karabachu.
5. 07. 1992 Azerbejdżan deklaruje, iż nie jest członkiem WNP i nie ratyfikował umowy o jej utworzeniu.

-
14. 07. 1992 Na mocy układu rosyjsko-gruzińskiego wojska Rosji pozostaną w Południowo-Osetyjskim Obwodzie Autonomicznym w Gruzji. Pomiedzy walczącymi stronami utworzono strefę bezpieczeństwa szerokości 7 km kontrolowaną przez wojska rosyjskie, osetyńskie i gruzińskie.
 19. 07. 1992 Wojska Górnego Karabachu wyparły wojska Azerbejdżanu z wiosek zajętych przez nie w 06. 1992.
 23. 07. 1992 Wojska Górnego Karabachu wyparły wojska Azerbejdżanu z Mardakertu.
 23. 07. 1992 REPUBLIKA ABCHAZJI, pow. 8,6 tys.km², stol. Suchumi proklamowała niepodległość od Gruzji, wyrażając wolę przystąpienia w przyszłości do Federacji Rosyjskiej.
 26. 07. 1992 Gruzja unieważniła deklarację niepodległości Abchazji.
 9. 08. 1992 Wojska Azerbejdżanu zajęły wioskę Arowaszan w rejonie Krasnosielsk w północnej Armenii.
 14. 08. 1992 Wojska Gruzji wkroczyły do opanowanej przez siły zbrojne byłego dyktatora prowincji Megrelia oraz do Republiki Abchaskiej, do 18.08. zajmując jej stolicę Suchumi.
 18. 08. 1992 Wojska Gruzji zajęły stolicę Abchazji Suchumi i do 20.08 całe terytorium Abchazji, poza Gudautą i Nowym Afonem. Rząd Abchazji przenosi się tymczasowo do Gudauty.
 3. 09. 1992 Mocą układu gruzińsko-rosyjsko-abchaskiego wojska Federacji Rosyjskiej rozdzielią w Abchazji walczące strony.
 4. 10. 1992 Wojska Republiki Abchaskiej utrzymują się tylko w Gagrze tymczasowej stolicy i w 10 km strefie wokół niej, resztę terytorium Abchazji zajęły wojska Gruzji.
 5. 10. 1992 Wojska Abchazji wspomagane przez ochotników z Konfederacji Północnego Kaukazu zajęły wsie Gantiandi i Laselidze na północy Abchazji usuwając wojska Gruzji z całego regionu na północ od Gagry.
 7. 10. 1992 Azerbejdżan ostatecznie odrzucił układ o utworzeniu WNP, pozostając poza tą konfederacją.
 9. 10. 1992 Na konferencji WNP w Biszkeku uzgodniono zacieśnienie więzów pomiędzy członkami przez utworzenie unii finansowej i walutowej do której akces zgłosiła też Armenia.
 11. 10. 1992 W Gruzji przewodniczący Rady Państwa przedstawiciel radzieckich komunistów został szefem państwa.
 5. 11. 1992 Wojska ormiańskie Górnego Karabachu wyparły wojska Azerbejdżanu ze wzgórz wokół Araczadzoru.
 6. 11. 1992 Na mocy nowej konstytucji Republika Gruzji zmieniła nazwę na DEMOKRATYCZNA REPUBLIKA GRUZJI.
 27. 12. 1992 Wojska Gruzji zajęły Oczamczirę w Abchazji. Rep. Abchaska kontroluje tylko rejon Kutel i okolicę tymczasowej stolicy Gudauty.

-
29. 12. 1992 Wojska Gruzji zajęły tymczasową stolicę Republiki Abchazji Gudautę. Jej władze schroniły się w Kutel.
22. 01. **1993** W Mińsku Armenia podpisała nowouchwalony statut WNP przewidujący różne formy integracji. Nie podpisał go Azerbejdżan.
17. 03. 1993 Gruzja oskarżyła Rosję o militarne wspieranie powstańców w Abchazji.
3. 04. 1993 Wojska ormiańskie Górnego Karabachu wyparły całkowicie wojska Azerbejdżanu i zajęły rejon Kelbadżar w Azerbejdżanie oraz korytarz terytorialny do Armenii. Kontrolują też fragmenty rejonu szaumiańskiego w Azerbejdżanie. Pow. Ormiańskiej Rep. Górnego Karabachu ok. 10 tys.km². Faktyczna pow. Azerbejdżanu ok. 76 tys.km².
15. 05. 1993 Rosja zapowiedziała wycofanie swych wojsk z Gruzji do końca 1995.
14. 06. 1993 Wojska Azerbejdżanu walczące w Górnym Karabachu zbuntowały się i zajęły Giandzę. Południowy region proklamował wystąpienie z Republiki Azerbejdżanu jako REPUBLIKA TAŁYSKA, stol. Lenkoran i zapowiedział przyłączenie się do Iranu.
18. 06. 1993 Zbuntowane wojska Azerbejdżanu zajęły zachodnią część kraju, prezydent Republiki Azerbejdżanu tymczasowo przeniósł się do Ordubad w autonomicznej Republice Nachiczewanskiej, której prezydent z kolei przejął władzę w Baku. Faktyczny podział Azerbejdżanu.
21. 06. 1993 Zbuntowane wojska Azerbejdżanu opanowały cały kraj za wyjątkiem południa.
30. 06. 1993 Wojska ormiańskie Górnego Karabachu zajęły dalsze obszary Azerbejdżanu w rejonie Szaumian (Geranboj - azer.) i Agdam.
2. 07. 1993 Wojska Republiki Abchaskiej wspomagane przez wojska rosyjskie i najemników z Północnego Kaukazu zbliżyły się do Suchumi zajmując wieś Szrome. Stolicę Abchazji tymczasowo umiejscowiono ponownie w Gudaucie. Federacja Rosyjska proponuje Abchazji status republiki autonomicznej w składzie Rosji.
5. 07. 1993 Wojska ormiańskie Górnego Karabachu otoczyły Agdam w Azerbejdżanie.
6. 07. 1993 Gruzja wprowadziła stan wojenny w Abchazji.
27. 07. 1993 Na mocy układu rozejmowego wojska Gruzji opuszczają terytorium Abchazji, nie rozstrzygnięto przynależności republiki do Gruzji. Do 15.08. Suchumi opuszczają zarówno wojska Gruzji jak i Abchazji, zastępują je wojska Federacji Rosyjskiej.
19. 08. 1993 Wojska ormiańskie Górnego Karabachu zajęły kolejne obszary południowo-zachodniego Azerbejdżanu, 22.08 Fizuli, 24.08 Dżebrail, osiągając granicę z Iranem i odcinając połączenia Azerbejdżanu z jego republiką autonomiczną Nachiczewanem. Ormianie z Karabachu od 25.08. kontrolują już całe terytorium Azerbejdżanu leżące pomiędzy Górnym Karabachem, Armenią i Iranem.

-
23. 08. 1993 Wojska Azerbejdżanu zajęły terytorium Republiki Tałyskiej likwidując jej niepodległość. Ponownie zjednoczenie całego Azerbejdżanu za wyjątkiem części zachodniej zajętej przez wojska ormiańskie Armenii i Górnego Karabachu. Faktyczna pow. Azerbejdżanu ok. 74 tys.km², pow. Ormiańskiej Rep. Górnego Karabachu ok. 12 tys.km².
25. 08. 1993 Postępuje unifikacja WNP, której członkowie w tym Armenia postanowili koordynować politykę zagraniczną. Umowę tą podpisały też państwa nie należące do WNP - Gruzja i Azerbejdżan.
25. 08. 1993 Do zachodniego Azerbejdżanu wkroczyły wojska Armenii wspomagając Górny Karabach w zajmowaniu 50 wsi azerskich.
28. 08. 1993 Ponowny podział Gruzji, po zajęciu przez wojska obalonych władz miast Senaki, Abacza i Hubi w prowincji Megrelia.
29. 08. 1993 W Azerbejdżanie formalnie odsunięto od władzy prezydenta zapowiadając wybory na 10. 1993.
2. 09. 1993 Wojska Iranu zajęły pas terytorium Azerbejdżanu szerokości 20 km, wcześniej zajętego przez wojska ormiańskie Górnego Karabachu.
6. 09. 1993 W Moskwie Armenia, Białoruś, Kazachstan, Rosja, Tadżykistan i Uzbekistan zawarły unię walutową opartą na walucie Rosji. Dalszy proces integracji gospodarczej WNP.
20. 09. 1993 Wojska Abchazji zrywając rozejm wkroczyły do Suchumi, miasta bronią, rozbrojone przez rozjemcze wojska rosyjskie, oddziały wojsk Gruzji oraz wojska obalonego rządu Gruzji.
23. 09. 1993 Obalone władze Gruzji powróciły do kraju, tymczasową stolicą ogłaszając Zugdidi. Ich wojska kontrolują całą Megrelię i walczą z Republiką Abchazji.
24. 09. 1993 Azerbejdżan przystąpił do WNP na prawach członka. WNP zacieśniła współpracę powołując związek gospodarczy, do którego przystąpienie zapowiedziała też nie będąca członkiem konfederacji Gruzja.
26. 09. 1993 Wojska Abchazji wspierane przez najemników z Północnego Kaukazu i wojska Federacji Rosyjskiej zajęły stolicę Abchazji Suchumi wypierając wojska Gruzji i obalonego rządu Gruzji.
28. 09. 1993 Suchumi ponownie stolicą Republiki Abchaskiej, władze gruzińskiej Autonomicznej Republiki Abchazji tymczasowo przeniesiono do Gulripsz. Wojska Republiki Abchazji zajęły większość terytorium kraju.
29. 09. 1993 Wojska Abchazji wspierane przez najemników z Północnego Kaukazu i wojska Federacji Rosyjskiej zajęły Oczamczirę a 30.09. ostatnią miejscowość Abchazji zajęta przez wojska Gruzji i obalonego rządu Gruzji - Gali. Cała Abchazja znalazła się poza administracją władz Gruzji. Faktyczna pow. Gruzji ok. 57 tys.km².
30. 09. 1993 Przedłużono do 5.11. rozejm pomiędzy Azerbejdżanem a Górnym Karabachem.

5. 10. 1993 Wojska obalonego rządu Gruzji zajęły całą Megrelię oraz czarnomorski port Poti, wojska Gruzji odzyskały miasto Chobi. Faktyczny podział Gruzji na niepodległą Republikę Abchazji, pow. 8,6 tys.km², stol. Suchumi, faktycznie niepodległą Demokratyczną Rep. Północno-Osetyńską, pow. ok. 3 tys.km², stol. Cchinwali, Republikę Gruzji (Zachodnią Gruzję), pow. ok. 2,5 tys.km², stol. Zugdidi i Demokratyczną Rep. Gruzji (Wschodnią Gruzję), pow. ok. 52 tys.km², stol. Tbilisi oraz faktycznie suwerenną autonomiczną Republikę Adżarstan, pow. 3 tys.km², stol. Batumi.
8. 10. 1993 Gruzja zadeklarował przystąpienie do WNP.
17. 10. 1993 Wojska obalonych władz Gruzji zajęły miasta Chobi, Samtredia i podeszły pod Kutaisi, pow. Zachodniej Gruzji ok. 5 tys.km². Faktyczna pow. Gruzji ok. 50 tys.km².
21. 10. 1993 Wojska Zachodniej Gruzji cofnęły się pod naporem ofensywy wojsk rządowych na Poti, choć jeszcze utrzymały port. Linie kolejowe z Poti i Batumi przez Samtredię do Tbilisi za zgodą Dem. Rep. Gruzji obsadzą wojska Federacji Rosyjskiej. 22.10. wojska rządowe zajęły Samtredię a wojsko obalonych władz Gruzji - Ozurgeti.
21. 10. 1993 Wojska rządowe w Gruzji odzyskały kontrolę nad portem Poti, wypierając wojska obalonego rządu.
25. 10. 1993 Wojska ormiańskie Górnego Karabachu zajęły całe leżące pomiędzy Karabachem, Iranem i Armenią terytorium Azerbejdżanu. Ormiańska Rep. Górnego Karabachu, pow. ok. 21,6 tys.km², stol. Stepanakert, Rep. Azerbejdżanu, faktyczna pow. ok. 65 tys.km².
26. 10. 1993 Wojska rządowe Gruzji zajęły kolejne miasto Senaki ograniczając terytorium kontrolowane przez wojska obalonego rządu to okolic ich stolicy Zugdidi.
28. 10. 1993 Wojska obalonego rządu Gruzji okrążone przez wojska rządowe koło Zugdidi zajęły miasto Chobi.
1. 11. 1993 Wojska rządu Gruzji wyparły wojska obalonego rządu z Senaki.
4. 11. 1993 Wojska Federacji Rosyjskiej obsadziły port Poti w Gruzji i linię kolejową do Tbilisi.
7. 11. 1993 Wojska rządu Gruzji wyparły wojska obalonego rządu z jego ostatniej stolicy Zugdidi i całego terytorium Gruzji po graniczną z Abchazją rzekę Inguri. Obalony rząd Gruzji przeniósł się do Gali w Abchazji. Faktyczna pow. Dem. Rep. Gruzji (wraz z Adżarstanem) ok.57,5 tys.km².
9. 12. 1993 Gruzja formalnie przystąpiła do WNP.
24. 12. 1993 Na konferencji WNP w Aschabadzie do traktatu z 15.05.1992 o bezpieczeństwie zbiorowym przystąpił Azerbejdżan.
3. 02. **1994** Na mocy umowy Gruzji z Federacją Rosyjską, Rosja otrzymuje prawo użytkowania w Gruzji trzech baz wojskowych, jednej w okolicy Tbilisi i dwóch na południu.

-
9. 03. 1994 Gruzja zwróciła się do ONZ z prośbą o przysłanie sił pokojowych.
15. 05. 1994 W Moskwie zawarto rozejm pomiędzy Gruzją i Abchazją. Ustanowiono strefę buforową na granicy pomiędzy oboma krajami szerokości 24 km kontrolowaną przez wojska WNP (głównie Federacji Rosyjskiej).
16. 05. 1994 Zawarto rozejm pomiędzy Górnym Karabachem i Azerbejdżanem, wojska ormiańskie opuszczą zajęte obszary Azerbejdżanu (pow. ok. 17,2 tys.km²) a obszary te kontrolować będą wojska WNP (głównie Federacji Rosyjskiej).
5. 03. **1995** Wojska ormiańskie złamały trwający od 05.1994 rozejm w Górnym Karabachu i zaatakowały miasto Alibejli w Azerbejdżanie.
23. 05. 1995 Armenia odmówiła rozpoczęcia rozmów pokojowych z Azerbejdżanem w sprawie Górnego Karabachu, po ataku terrorystów na gazociąg z Gruzji.
6. 07. 1995 W Armenii na drodze referendum przyjęto nową konstytucję.
15. 09. 1995 Rosja i Gruzja zawarły porozumienie o wydzierżawieniu Rosji na 25 lat baz wojskowych w Gruzji w Achałkałaki, Batumi i Vaziani.
3. 10. 1995 W Azerbejdżanie wybory prezydenckie wygrał były radziecki komunista.
12. 11. 1995 W Azerbejdżanie odbyły się pierwsze wybory parlamentarne i referendum konstytucyjne o wprowadzeniu rządów prezydenckich. Sfałszowane wybory wygrali stronnicy urzędującego prezydenta i większość poparła nową konstytucję.
22. 02. **1996** Abchazja odrzuciła propozycję autonomii w ramach Gruzji domagając się przekształcenia Gruzji w państwo federacyjne.